

Л. С. Герасименко,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету)
pechena_2010@rambler.ru

ОСОБЛИВОСТІ СИНТАКСИЧНОЇ СТРУКТУРИ АНГЛІЙСЬКОГО АВІАЦІЙНОГО РАДІОТЕЛЕФОННОГО ДИСКУРСУ

У статті досліджено синтаксичні особливості англійського авіаційного радіотелефонного дискурсу, а саме – еліптичні речення та синтаксичний паралелізм. Зазначено, що найбільш поширеними еліптичними реченнями в досліджуваному типі дискурсу є речення з редукованими службовими словами, відсутність яких не впливає на рівень розуміння між комунікантами. Виявлено низьку рекурентність еліптичних речень з редукованими змістовими елементами. Особливу увагу зосереджено на явищі синтаксичного паралелізму, лексичних, лексико-синтаксичних та фразових повторах як засобах спрощення взаєморозуміння між комунікантами.

Ключові слова: англійський авіаційний дискурс, професійне спілкування, радіотелефонія, особливості синтаксичної структури, еліптичні речення, синтаксичний паралелізм.

Постановка проблеми. У сучасному житті все більшого значення набуває професійне, ділове спілкування. Професіоналізм у сучасному суспільстві – це не лише особисті знання та професійні навички фахівця, але й уміння спілкуватися у відповідному професійному середовищі, тобто володіння певним понятійно-категоріальним апаратом, нормами й правилами мовної діяльності, що пов'язані з цим професійним узусом. Професійне спілкування спрямоване на досягнення певної мети, реалізація якої є в основі співпраці учасників професійної комунікації.

Спеціалізовані сфери людської діяльності, що виникають через розвиток сучасної науки, техніки, технологій, зумовлюють виникнення спеціалізованих сфер спілкування, які, у свою чергу, вимагають спеціальних мов цих галузей соціального життя.

З виникненням авіаційної галузі національна мова збагатилася специфічними лексичними, граматичними та синтаксичними засобами мови, притаманними лише представникам цієї професійної групи. Важливість володіння пілотом та диспетчером уміннями та навичками професійного спілкування пояснюється високою ціною помилки, оскільки від діалогу залежить не тільки успіх людської діяльності, а й життя пасажирів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями структури авіаційної англійської мови радіотелефонії займалися І. В. Асмукович, Н. М. Дупікова, А. Г. Кириченко, Т. А. Мальковська. Низку робіт присвячено вивченню проблеми англійської мови як чинника безпеки польотів (Д. Макмілан, Н. Мод, Є. В. Кміта, С. Кушинг), проте синтаксичні особливості англійського авіаційного радіотелефонного дискурсу не були предметом спеціального вивчення.

Метою статті є розкриття особливостей синтаксичної структури англійського авіаційного радіотелефонного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Професійне спілкування розглядаємо як мовне спілкування представників однієї професійної групи в ситуації, яка пов'язана з безпосереднім виконанням ними професійних чи службових обов'язків [1: 15].

Поняття "професійний дискурс" визначається в роботі як текст, "занурений" у професійне життя. Його кваліфікаційними ознаками є такі: професійна спрямованість (відповідність текстів вимогам учасників професійної комунікації); верифікація (істинність реалізованої у тексті інформації); діалогічність (спеціальний текст як фрагмент загальної професійної дискусії); замкненість (обмеженість доступу до інформації, що детерміновано рівнем професійної компетенції адресата); мовна нормативність (адекватне оформлення спеціальної інформації мовними засобами); стилістична розширеність відповідно до структурної частини професійного дискурсу та форм спілкування (усна, писемна) [2: 123].

Під англійським професійним авіаційним дискурсом ми розуміємо англійські тексти у сфері авіації, які варто розглядати у широкому контексті з урахуванням усіх супровідних чинників. Aviation English (авіаційна англійська, Radiotelephony, Airspeak, Skytalk, фразеологія радіообміну, радіообмін англійською мовою, радіотелефонна фразеологія "земля-повітря") обслуговує спеціальну, окрему, самодостатню галузь авіаційної діяльності. Т. О. Мальковська розглядає радіообмін як підмову, сукупність фонетичних, граматичних і лексичних одиниць мови, що вживаються в діалогах між учасниками повітряного руху (авіаційного диспетчера й пілота) у процесі виконання польоту [1: 23].

На наш погляд, для аналізу синтаксичних особливостей більш доречним є визначення радіообміну як професійного дискурсу, оскільки це дослідження передбачає аналіз не набору мовних одиниць, а їх функціональності в живому професійному мовленні. Услід за А. Г. Кириченко під англійським авіаційним радіотелефонним дискурсом ми розуміємо мовлення авіаційних спеціалістів, мета якого полягає у вербальному обміні засобами англійської мови професійною інформацією у процесі польоту за допомогою радіотелефонного зв'язку [3: 63].

Мовлення членів екіпажу, уточнює В. А. Колосов, є поєднувальним складником спільної діяльності членів екіпажу на всіх етапах польоту, а також основним компонентом взаємодії й взаємовідносин екіпажу з диспетчерами управління повітряним рухом (УПР) [4: 85].

Однією із характеристик англійського авіаційного радіотелефонного дискурсу є лаконічність (concision), яка передбачає стисле вираження певного змісту за допомогою мінімальної кількості мовних засобів, що посилює змістовність висловлень [5: 46]. Скорочення синтаксичної структури речення дозволяє вирішити проблему спрощення висловлювання при збереженні в повному обсязі його інформативності. У нашій роботі ми приймаємо позицію дослідників (Л. С. Бархударов, Є. С. Блиндус, Б. А. Ільїн), що під терміном "еліптичне речення" розглядають будь-яке речення, в якому редуковано хоча б одне слово.

За В. Г. Александровою, еліпсис є явищем синтаксичної деривації, заснованим на процесі скорочення / усичення матеріальних компонентів речення на принципах ергономіки мовлення і пов'язаним із прагненням мовної особистості до гармонізації своїх мовленнєвих повідомлень шляхом їх розукрупнення. Будь-яке еліптичне речення є симбіозом процесу і результату. Процесуальною його стороною є когнітивно-семантичні засади породження думки, результуючою – її компактне аранжування в умовах вербального спілкування [6: 16]. Отже, наявність еліптичних речень посилює змістовність повідомлення та реалізує ще одну характеристику англійського авіаційного радіотелефонного дискурсу – чіткість (clarity) [5: 46].

Найбільш очевидними прикладами еліптичних речень є такі, в яких відсутні:

1) допоміжні дієслова (to be, to have): *(I am) standing by for descent, (I have) copied;*

2) дієслова to be, що виконує роль дієслова-зв'язки: *RW 27 (is) unserviceable;*

3) особові займенники: *(I) will report passing FL 210;*

4) артиклі: *this is (an) avoiding action, on (the) glidepath;*

5) прийменники: *Marked trench (at the) right side of (the) taxiway at (the) holding position; Hold short (of) RW 24.*

Зазначимо, що відсутність цих слів не впливає на рівень розуміння між комунікантами та дозволяє вважати подібні фрази доцільними і виправданими, виходячи з професійних вимог, що стосуються мови повітряного радіотелефонного зв'язку.

Спостерігається низька рекурентність еліптичних речень, у яких пропускаються комунікативно значущі елементи. Це пояснюється тим, що, незважаючи на високий ступінь передбачуваності вживання мовних одиниць, унаслідок тематичної обмеженості, повторюваності ситуації спілкування та наявності мовного стереотипу, учасники комунікації, щоб уникнути помилки при передачі й декодуванні повідомлення, виключають редукацію повнозначних членів речення [7: 48].

Серед еліптичних речень з редукованими змістовими словами можна виокремити три групи [1]. До першої належать речення обов'язкового повтору пілотом реплік диспетчера.

C: CSN 305, cleared direct to Charlie, FL 150, enter controlled airspace FL150, hold at Charlie FL 150 as published, expect approach time 40.

P: Direct to Charlie and hold, leaving FL 170 for FL 150, CSN 305.

Важливим є те, що бортова станція завжди повторює дозволи на політ за маршрутом, на входження до диспетчерського району (зони), на посадку, зліт, перетин робочої злітно-посадової смуги (ЗПС), руління по ЗПС у зворотному напрямку, очікування перед робочою ЗПС; указівки щодо руління, рівнів польотів, курсу, швидкості, робочої ЗПС, використання режимів вторинної радіолокації та кодів, установлення шкали барометричного висотоміра, зміни радіочастоти, ешелону переходу тощо.

Інші дозволи та вказівки (у тому числі умовні дозволи) повторюються або підтверджуються таким чином, щоб не виникали сумніви в тому, що вони зрозумілі та прийняті до виконання [8].

Диспетчер повинен прослуховувати повторення бортовою станцією наданих ним указівок або дозволів для того, щоб переконатися, що дозвіл або вказівка правильно підтверджується повітряним судном і починає негайні дії для усунення будь-яких розбіжностей, що виявлені під час повторення [8].

До другої групи еліптичних речень з редукованими змістовими словами належать пропозиції, в яких компресії піддаються:

а) дієслово, що виражає намір говорити: пілота (прошу, дозвольте, request); диспетчера (дозвіл на вчинення дії з боку пілота);

б) дієслово у формі наказового способу;

в) авіаційні терміни, або слова, що входять до стійких сполучень, обов'язкові для використання у процесі радіообміну при веденні переговорів на певних етапах польоту.

Третя група являє собою еліптичні речення, характерні для спонтанного діалогічного мовлення, маємо на увазі бездієслівні висловлювання в репліках-реакціях на питальну репліку-стимул. Їх можна розглядати як комунікативно самостійні, проте вони мають зміст лише в системі даного діалогу.

C – ... Did you see the type?

P – Probably a heavy jet.

Синтаксичний паралелізм є ще однією характеристикою синтаксичних конструкцій англійського авіаційного радіотелефонного дискурсу. Ми тлумачимо синтаксичний паралелізм як окремий прояв повтору, що полягає в повній чи частковій тотожності побудови синтаксичних конструкцій [9: 118].

Найбільш поширеною формою волонітативного висловлювання авіадиспетчера є така, що побудована на предикативній основі, з дієсловом у формі наказового способу. У репліці-відповіді пілот доповідає про дію, що виконується, або про намір виконати її в майбутньому. У спонтанних діалогах відповідна

мовна реакція одержувача інформації, як правило, відсутня. Візуальний контакт дозволяє співрозмовнику, що виконує керівну роль, стежити за ситуацією. У діалогах повітряних переговорів пілот завжди доповідає про дії, що виконуються. За відсутності можливості спостерігати за діями пілота вербальне підтвердження команд дозволяє авіадиспетчерові контролювати ситуацію [10: 102].

C: *Angola 676, roger. Maintain FL 290 until KB, report zone boundary.*

P: *Maintaining FL 290, will report zone boundary, Angola 676.*

C: *Speedbird 812, Climb to FL 350.*

P: *Leaving FL 260. Climbing to FL 350, Speedbird 812.*

Синтаксичний паралелізм в англійському авіаційному радіотелефонному дискурсі спрощує взаєморозуміння між комунікантами, оскільки знімається складність декодування різноманітних граматичних конструкцій. Використання однотипних конструкцій, обов'язкових для вживання в діалогах радіообміну, – один із прикладів прояву мовного стереотипу. Особливістю радіообміну є те, що синтаксичний паралелізм поєднується в діалогах радіообміну з лексичним повтором. Подібне поєднання можна розглядати як лексико-синтаксичний повтор [10: 103].

Паралельні конструкції у репліках одного з учасників діалогу можуть говорити про те, що стався комунікаційний збій та співрозмовник перевіряє канал зв'язку:

C: *Station calling Bournemouth, stand by.*

C: *Station calling Bournemouth, say again your call sign.*

C: *Station calling Bournemouth, try again.*

Фразовий повтор у діалогах повітряного зв'язку виконує функцію залучення уваги партнера з комунікації до переданої інформації, підкреслюючи її важливість, а також відіграє роль інтенсифікатора дії, тим більше, що іноді може вживатися з підсилювальним словом "immediately" / негайно.

P: *... Mugan, 500 feet, I say again 500 feet, engine losing power, engine losing power.*

C: *Stop your descent immediately, AZQ4113, stop your descent immediately.*

Висновки. Отже, можна констатувати, що для англійського авіаційного дискурсу характерні такі особливості синтаксичних структур: використання еліптичних речень та наявність синтаксичного паралелізму. Еліптичні речення реалізують основні ознаки цього типу дискурсу: лаконічність та чіткість, а синтаксичний паралелізм виявляється у великій кількості повторів, що зумовлено потребою дублювати інформацію. Повтори в діалогах радіообміну виконують функції, властиві повторам в спонтанних діалогах – забезпечують когерентність тексту, а також специфічні функції, до яких належать: а) установлення й перевірка каналу зв'язку; б) дублювання основної інформації для уникнення можливих помилок у процесі її передачі й декодування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Мальковская Т. А. Англо-русские соответствия в языковой структуре радиообмена в режиме общения пилот-авиадиспетчер : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Т. А. Мальковская. – Пятигорск, 2004. – 163 с.
2. Колеснікова І. А. Діалектика номінального та узального в професійному дискурсі : [монографія] / І. А. Колеснікова. – К. : КНЕУ, 2008. – 246 с.
3. Кириченко А. Г. Мовні особливості англійського авіаційного радіотелефонного дискурсу / Анна Георгіївна Кириченко // Вісник Львівського університету. Серія : іноземні мови. – Вип. 21. – Львів, 2013. – С. 63–68.
4. Колосов В. А. Организация речевого взаимодействия экипажей и диспетчеров УВД при совместной деятельности / В. А. Колосов // Психофизиологические проблемы повышения работоспособности летного и диспетчерского состава гражданской авиации : [межвуз. темат. сб. научн. трудов] / В. А. Колосов ; Академия ГА. – СПб., 2000. – С. 83–90.
5. Emery H. Plane English, Plain English / Henry Emery // English Teaching Professional. – 2008. – № 56. – С. 46–47.
6. Александрова В. Г. Когнітивно-комунікативний потенціал еліптичного речення в сучасній англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / В. Г. Александрова. – Одеса, 2008. – 21 с.
7. Асмукович І. В. Структурно-синтаксичні особливості авіаційної фахової мови (на матеріалі радіообміну англійською мовою) / І. В. Асмукович // Мовні і концептуальні картини світу : [збірник наукових праць]. – Випуск 43. Частина 1. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2013. – С. 44–50.
8. Наказ міністерства транспорту України "Про затвердження Правил ведення радіотелефонного зв'язку та фразеології радіообміну в повітряному просторі України" від 10.06.2004 р. № 486.
9. Оніщенко Н. А. Стилiстичні прийоми синтаксису як чинник ептонiмiзацiї у свiтлi мовного iконiзму / Н. А. Онiщенко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – № 953. – Серія "Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов". – Харків, 2011. – С. 118–124.
10. Дупикова Н. Н. Функції повторів в подязьке радиообмена пилот – диспетчер / Наталия Николаевна Дупикова // Studia Linguistica : [збірник наукових праць]. – Випуск 6. – Частина 1. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2012. – С. 99–106.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Mal'kovskaya T. A. Anglo-russkie sootvetstviya v yazykovoy strukture radyoobmena v rezhyme obshcheniya pilot-aviadispetcher [English-Russian Equivalents in the Language Structure of Radiotelephony Communication between a Pilot and an Air Traffic Controller] : diss. ... kand. filol. nauk : 10.02.20 / T. A. Mal'kovskaya. – Pyatigorsk, 2004. – 163 s.
2. Kolesnikova I. A. Dialektika nominal'nogo ta uzual'nogo v profesijnomu dyskursi [The Dialectics of Nominal and Uzual on the Professional Discourse] : [monografiya] / I. A. Kolesnikova. – K. : KNEU, 2008. – 246 s.

3. Kyrychenko A. G. Movni osoblyvosti angliys'kogo aviatsiynogo radiotelefonnogo dyskursu [Language Features of English Aviation Radiotelephony Discourse] / Anna Georgiyivna Kyrychenko // Visnyk L'viv's'kogo universytetu. Seriya : inozemni movy [Lviv University Journal. Series : Foreign Languages]. – Vyp. 21. – L'viv, 2013. – S. 63–68.
4. Kolosov V. A. Organizatsiya rechevogo vzaimodeystviya ekipazhey u dispetcherov UVD pri sovместnoy deyatel'nosti [Organization of Verbal Interaction between Crews and Air Traffic Controllers in the Process of Cooperation] / V. A. Kolosov // Psikhofiziologicheskie problemy povysheniya rabotosposobnosti liotnogo i dispetcherskogo sostava grazhdanskoй aviatsiyi [Psychophysiological Problems of Improving Performance of Civil Aviation Pilots and Controllers] : [mezhevuz. temat. sb. nauchn. trudov] / Akademiya GA. – SPb., 2000. – S. 83–90.
5. Emery H. Plane English, Plain English / Henry Emery // English Teaching Professional. –2008. – № 56. – P. 46–47.
6. Aleksandrova V. G. Kognityvno-komunikatyvnyy potentsial eliptychnogo rechennya v suchasniy angliys'kiy movi [Cognitive and Communicative Potential of an Elliptical Sentence in the Modern English] : avtoref. dys. na zdotuttya nauk. stupenya kand. filol. nauk : spets. 10.02.04 "Germans'ki movy" / V. G. Aleksandrova. – Odesa, 2008. – 21 s.
7. Asmukovych I. V. Strukturno-syntaksychni osoblyvosti aviatsiynoyi fakhovoyi movy (na materialy radioobminu angliys'koyu movoyu) [Structural and Syntactic Features of the Aviation Professional Language (on the Basis of Radiotelephony in English)] / I. V. Asmukovych // Movni i kontseptual'ni kartyny svitu [Linguistic and Conceptual Worldviews] : [zbirnyk naukovykh prats']. – Vypusk 43. Chastyna 1. – K. : Vydavnycho-poligrafichnyy tsentr "Kyyivs'kyy universytet", 2013. – S. 44–50.
8. Nakaz ministerstva transportu Ukrainy "Pro zatverdzhennya Pravyl vedennya radiotelefonnogo zv'yazku ta frazeologiyi radioobminu v povitryanomu prostori Ukrainy" vid 10.06.2004 r. №486. [The Order of the Ministry of Transport of Ukraine "On the Approval of the Rules of Radio Communication and Radio Communication Phraseology in the Airspace of Ukraine" dated from 10.06.2004, № 486].
9. Onishchenko N. A. Stylistychni pryomy syntaksysu yak chynnyk eptonimizatsiyi u svitli movnogo ikonizmu [Stylistic Devices of Syntax as a Factor of Eponymization in Terms of the Language Iconicity] / N. A. Onishchenko // Visnyk Kharkiv's'kogo natsional'nogo universytetu imeni V. N. Karazina. – № 953. – Seriya "Romano-germans'ka filologiya. – № 953. – Seriya : "Romano-germans'ka filologiya. Metodyka vykladannya inozemnykh mov" [Kharkiv National V. N. Karazin University Journal. – № 953. – Series "Roman German Philology". Methodology of Foreign Languages Teaching"]. – Kharkiv, 2011. – S. 118–124.
10. Dupikova N. N. Funktsiyi povtorov v pod'yazyke radyoobmena pilot – dispatcher [Functions of Repetitions in the Sublanguage of Radiotelephony between a Pilot and an Air Traffic Controller] / Nataliya Nikolaevna Dupikova // Studia Linguistica : [zbirnyk naukovykh prats']. – Vypusk 6. – Chastyna 1. – K. : Vydavnycho-poligrafichnyy tsentr "Kyyivs'kyy universytet", 2012. – S. 99–106.

Матеріал надійшов до редакції 29.05. 2014 р.

Герасименко Л. С. Особенности синтаксической структуры английского авиационного радиотелефонного дискурса.

В статье исследованы синтаксические особенности английского авиационного радиотелефонного дискурса, а именно – эллиптические предложения и синтаксический параллелизм. Выяснено, что наиболее распространенными эллиптическими предложениями в исследуемом типе дискурса являются предложения с редуцированными служебными словами, отсутствие которых не влияет на уровень понимания между коммуникантами. Определена низкая рекуррентность эллиптических предложений с редуцированными содержательными элементами. Особое внимание сосредоточено на явлении синтаксического параллелизма, лексических, лексико-синтаксических и фразовых повторах как средствах упрощения взаимопонимания между коммуникантами.

Ключевые слова: английский авиационный дискурс, профессиональное общение, радиотелефония, особенности синтаксической структуры, эллиптические предложения, синтаксический параллелизм.

Gerasymentko L. S. Peculiarities of the Syntactic Structure of the English Aviation Radiotelephony Discourse.

The article deals with the syntactic features of the English aviation radiotelephony discourse such as elliptical sentences and syntactic parallelism. The article investigates the linguistic material selected from the ICAO documents referring to the radiotelephony and live communication between pilots and air traffic controllers. It is noted that the most common elliptical sentences in the given type of the discourse is the sentence with reduced auxiliary words, the absence of which does not affect on the level of understanding between the communicants. The most frequent examples of such elliptical sentences contain missing auxiliary verbs, the verb to be, which serves as the predicate, personal pronouns, articles, prepositions. We have found the low recurrence of elliptical sentences with reduced semantic elements. Our particular attention is focused on the phenomenon of syntactic parallelism, lexical, syntactic and lexical phrase repetitions as means of simplifying the understanding between the communicants. Syntactic parallelism is expressed by the means of a large number of repetitions, due to the need to duplicate the information. Repetitions in radiotelephony perform the same function as in spontaneous dialogues, that is to ensure the text coherence. Also they have specific functions, which include: the establishment and testing the communication channel; the duplication of the basic information in order to avoid possible errors in the process of transmission and decoding.

Key words: Aviation English discourse, professional communication, radiotelephony, elliptical sentences, syntactic parallelism.